

УДК 343.102

К. Р. Лукашук

ПІДСТАВИ ДЛЯ СКАСУВАННЯ ПІДОЗРИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті досліджено питання щодо підстав для скасування підозри. Наголошено на тому, що наявність обґрунтованої підозри та застосування запобіжного заходу передбачає правильне письмове повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, яке повинно бути здійснене у відповідності з установленим законом порядком. Підозра - це процедурне рішення, яке ухвалюється на етапі досудового розслідування, ґрунтуючись на зібраних доказах. Вона ґрунтується на припущенні про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення та формується на підставі, поки що, неостаточних результатів розслідування. Це рішення приймається прокурором або слідчим з погодженням прокурора.

Як висновок наголошено на тому, що підставою для скасування повідомлення про підозру може бути порушення процесуальних норм та вимог закону, а також відсутність вагомих доказів на обґрунтування підозри. Ухвала слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри може бути оскаржена в апеляційному порядку, зокрема, коли порушені процесуальні норми або виявлені істотні недоліки у складанні чи врученні повідомлення. При цьому, важливо враховувати також часові рамки змін до законодавства, що стосуються складання та вручення повідомлень про підозру.

Нерідко в судовій практиці виникає суперечливість у вирішенні питання про те, чи слід досліджувати справу на основі доказів чи лише наявності та вагомості цих доказів. Тому для ефективного захисту прав і інтересів обвинувачуваного важливо мати чітке розуміння процесуальних правил та правових принципів, а також відстоювати їх у суді на підставі відповідного доказового матеріалу та виважених аргументів.

Ключові слова: кримінальне провадження, підозра, повідомлення про підозру, оскарження повідомлення про підозру.

DOI 10.34079/2226-3047-2023-14-27-94-99

Постановка проблеми. Одним з ключових моментів на етапі досудового розслідування є повідомлення про підозру. Хоча кримінальне процесуальне законодавство не визначає сам термін «підозра», але аналіз норм КПК України показує, що підозра є важливим елементом процедури притягнення до кримінальної відповідальності. Підозра виникає з моменту, коли особу повідомляють про можливе вчинення нею кримінального правопорушення (згідно з п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України), що відзначає початок кримінального переслідування.

Визначення «підозри» потребує урахування практики Європейського суду з прав людини у сфері застосування кримінального процесуального законодавства (відповідно до п. 5 ст. 9 КПК України). Відповідно до рішення ЄСПЛ «Нечипорук і Йонкало проти України», термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення. Отже, важливо знати підстави, які характеризують обґрунтованість підозри і як її можна оскаржити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню щодо підстав оскарження та скасування підозри були присвячені праці таких вчених як Р.І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та інших.

Мета статті полягає в дослідженні та всебічному аналізі підстав для скасування підозри у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Згідно з тлумаченням Європейського Суду з прав людини, вміщеного в частині 1 статті 6 Конвенції з прав людини і основоположних свобод, термін «кримінальне обвинувачення» має переважно матеріальний, а не формальний характер. Наприклад, у справі «Девеєр проти Бельгії» ЄСПЛ встановив, що кримінальне обвинувачення може розглядатися як «офіційне повідомлення особи компетентним органом про те, що вона підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення».

У подальших розглядах цієї концепції у справі «Фоті та інші проти Італії» ЄСПЛ розширив це визначення, включивши до нього «інші підстави, що підтверджують це обвинувачення, і можуть мати серйозні наслідки, що можуть ускладнити становище підозрюваного». Такі підстави можуть включати видачу ордеру на арешт або проведення обшуку (Аленін, Аркуша та ін., 2020, с. 45).

Згідно зі ст. 42 КПК України, підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому КПК України, повідомлено про підозру, затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або щодо якої складено повідомлення, але не вручено.

Отже, підозра є етапом обвинувачення, оскільки з моменту її оголошення створюється припущення про можливе скоєння кримінального правопорушення, що повинно відповідати загальним вимогам ст. 276 КПК України. Відповідно до цієї статті, повідомлення про підозру має бути здійснено у випадках затримання на місці вчинення кримінального правопорушення або невідкладно після нього, а також у разі обрання запобіжного заходу (Благура, Гуцуляк, Дуфенюк та ін. за заг. ред. Хитри, Шехавцова, Луцика, 2019, с. 56).

Таким чином наявність обґрунтованої підозри та застосування запобіжного заходу передбачає правильне письмове повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, яке повинно бути здійснене у відповідності з установленим законом порядком.

Підозра - це процедурне рішення, яке ухвалюється на етапі досудового розслідування, ґрунтуючись на зібраних доказах. Вона ґрунтується на припущенні про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення та формується на підставі поки що неостаточних результатів розслідування. Це рішення приймається прокурором або слідчим з погодженням прокурора.

Згідно з нормами КПК України, підозрюваними вважаються:

- особа, якій у встановленому законом порядку надіслано повідомлення про підозру відповідно до ст. 276-279 КПК України;
- особа, яка затримана підозрюваною у скоєнні кримінального правопорушення;
- особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, проте це повідомлення не було вручено через невстановлення місцезнаходження такої особи. Тим не менш, були вжиті заходи для вручення відповідно до порядку, встановленого цим Кодексом (Пашковський, 2002, с. 43).

Кримінальний процесуальний кодекс не визначає конкретний перелік причин для скасування повідомлення про підозру. Однак можна виділити три основні види підстав для скасування такого повідомлення згідно з положеннями статей 276-278 КПК:

1. Неналежний суб'єкт складання та вручення повідомлення про підозру:

Наприклад:

- повідомлення про підозру складено слідчим, але воно не містить відмітки про погодження прокурором (таке повідомлення стає недійсним з моменту його складання);
- зміст повідомлення не містить дати його складання, підпису слідчого або прокурора, який його склав, або в повідомленні не зазначені права підозрюваного;
- підозру вручено неуповноваженою особою (право на вручення підозри має лише прокурор відповідно до ст. 481 КПК).

2. Порушення процесуального порядку вручення повідомлення про підозру:

Наприклад:

- порушення порядку вручення повідомлення про підозру, таке як факт вручення підозри після закінчення строку досудового розслідування;
- порушення процесу здійснення вручення повідомлення про підозру (статус підозрюваного особи набувається не після складання тексту, а тільки після його вручення уповноваженою особою).

3. Необґрунтованість підозри:

Наприклад:

- повідомлення про підозру не відповідає вимогам ст. 277 КПК, не містить правової кваліфікації кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статей (частин статей) закону України про кримінальну відповідальність, що є порушенням вимог КПК та права на захист;
- матеріали кримінального провадження не містять даних, які вказують на заподіяння шкоди, що робить повідомлення про підозру необґрунтованим і підлягає скасуванню (Вікіпедія).

Відповідно до позиції Верховного Суду, ухвала слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри в об'єднаному кримінальному провадженні, в якому частина інформації внесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань до 16 березня 2018 року, а частина – після, може бути оскаржена в апеляційному порядку. В даному провадженні стороні захисту відмовили у задоволенні скарги на повідомлення особи про зміну підозри в пособництві у зловживанні службовою особою службовим становищем з метою одержання неправомірної вигоди для юридичної особи. Суддя Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду відмовив у відкритті провадження за апеляційною скаргою сторони захисту на підставі статті 399 КПК України, оскільки апеляційна скарга була подана на ухвалу слідчого судді, яка згідно зі статтею 309 КПК України не підлягає оскарженню в апеляційному порядку на стадії досудового розслідування.

Верховний Суд вказав на те, що зміни до статті 309 КПК України, які передбачають скасування повідомлення про підозру чи відмову в задоволенні скарги на повідомлення про підозру, були внесені Законом України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. Ці зміни набули чинності з 16 березня 2018 року. У заключних положеннях розділу 4 цього закону зазначено, що ці зміни не поширюються на справи, у яких інформація про кримінальне правопорушення була занесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань до та після цієї дати.

Однак законодавство не передбачило вирішення ситуацій, коли в одному провадженні об'єднуються матеріали досудового розслідування, зареєстровані в Єдиному реєстрі досудових розслідувань до та після цієї дати.

Колегія суддів прийшла до висновку, що найбільш коректним для заявника буде тлумачення закону, згідно з яким у об'єднаних кримінальних провадженнях, які складаються з проваджень, зареєстрованих у Єдиному реєстрі досудових розслідувань

до та після 16 березня 2018 року, застосовуються гарантії, запроваджені Законом № 2147-VIII. Таким чином, ухвала слідчого судді підлягає апеляційному оскарженню (Постанова від 27.02.2024).

Одна з підстав для скасування повідомлення про підозру – відсутність достатності доказів для обґрунтування підозри. Але це дискусійне питання, тому що за логікою КПК слідчий суддя досліджує не самі докази, а лише їх наявність та вагомість.

Приклади позитивних для захисту судових рішень з реєстру: №759/4471/19, №404/8582/18, №263/11808/18, №761/46948/19 та інші. Підстави оскарження, згідно цих рішень, наступні:

- порушення строків досудового розслідування,
- вручення письмового повідомлення про підозру неуповноваженою особою,
- вручення письмового повідомлення про підозру без внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань,
- порушення процедури виклику і вручення письмового повідомлення про підозру.

Щодо вищенаведеного дискусійного питання дослідження не доказів, а лише їх наявності та вагомості, то необхідно зазначити, що судова практика з цього питання є неоднорідною. Слідчі судді по різному оцінюють предмет перевірки: давати все ж таки оцінку доказам при оскарженні підозри на стадії досудового розслідування чи аналізувати обґрунтованість підозри або ж звертати увагу виключно на процесуальні порушення під час вручення повідомлення про підозру.

У справі №263/11808/18 (Ухвала від 31.08.2018) слідчий суддя вирішив, що повідомлення про підозру було вручено перед занесенням інформації про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Варто відзначити, що в самому повідомленні про підозру спочатку зазначений один слідчий, а підписано його іншим слідчим, який не мав відношення до складання цього повідомлення.

У справі №759/4471/19 (Ухвала від 14.03.2019) (Рішення апеляційний суд зауважив, що спосіб вручення повідомлення про підозру (відправка поштою) був незаконним. При цьому суд першої інстанції не виявив жодних порушень під час складання та вручення повідомлення про підозру, тому скарга захисника не була задоволена.

У справі №761/8619/19 (Ухвала від 06.03.2019) слідчий суддя також проаналізував докази, які підтверджували підозру, і визнав її необґрунтованою. Захист представив додаткові докази, які спростовували підозру. Початково суддя перевіряв процедуру вручення повідомлення про підозру, виявивши, що вона відповідала вимогам КПК України, проте зміст повідомлення не відповідав вимогам закону про кримінальну процедуру.

Висновки. Таким чином, підставою для скасування повідомлення про підозру може бути порушення процесуальних норм та вимог закону, а також відсутність вагомих доказів обґрунтованості підозри. Ухвала слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри може бути оскаржена в апеляційному порядку, зокрема, коли порушені процесуальні норми або виявлені істотні недоліки у складанні чи врученні повідомлення. При цьому важливо враховувати також часові рамки змін до законодавства, що стосуються складання та вручення повідомлень про підозру. Нерідко в судовій практиці виникає суперечливість у вирішенні питання про те, чи слід досліджувати справу на основі доказів чи лише наявності та вагомості цих доказів. Тому для ефективного захисту прав і інтересів обвинувачуваного важливо мати чітке розуміння процесуальних правил та правових принципів, а також відстоювати їх у суді на підставі відповідного доказового матеріалу та виважених аргументів.

Бібліографічний список:

- Аленін, Ю.П., Аркуша, Л.І. та ін., 2020. *Кримінальний процес : навч. посібник*. Одеса. Фенікс.
- Благу́та, Р. І., Гуцуляк, Ю. В., Дуфенюк, О. М. та ін., 2019. *Кримінальний процес: підручник*. В: Хитри А. Я., Шехавцов Р. М., Луцик В. В. (ред). Львів: ЛьвДУВС, Ч. 1.
- Пашковський, М.І., 2002. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних із наданням міжнародної правової допомоги. Кандидат наук. Дисертація. Одеса.
- Постанова ККС ВС від 27 лютого 2024 року у справі № 991/1568/23 (провадження № 51-3476км23). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. [онлайн] Доступно: <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117402570>>.
- Ухвала від 31.08.2018 № 263/11808/18 Жовтневий районний суд м. Маріуполя. [онлайн] Доступно: <<https://verdictum.ligazakon.net/document/76159780>>
- Ухвала від 14.03.2019 Святошинського районного суду м.Києва у справі №759/4471/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. [онлайн] Доступно: <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80450230>>
- Ухвала суду від 06.03.2019 по справі № 761/8619/19 Шевченківський районний суд міста Києва. [онлайн] Доступно: <<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80326036>>
- Вікіпедія, б.д. Підстави оскарження повідомлення про підозру. [онлайн] Доступно:<https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Підстави_оскарження_повідомлення_про_підозру>

References:

- Alenin, Yu.P., Arkusha, L.I. ta in., 2020. *Kryminalnyi protses : navch. posibnyk [Criminal process: education. manual]*. Odesa. Feniks (in Ukrainian)
- Blahuta, R. I., Hutsuliak, Yu. V., Dufeniuk, O. M. ta in., 2019. *Kryminalnyi protses: pidruchnyk [Criminal process: textbook]*. V: Khytry A. Ya., Shekhavtsov R. M., Lutsyk V. V. (red). Lviv: LvDUVS, Ch. 1 (in Ukrainian).
- Pashkovskiy, M.I., 2002. *Osoblyvosti dokazuvannia u kryminalnykh sprvakh, poviazanykh iz nadanniam mizhnarodnoi pravovoi dopomohy [Of evidence in criminal cases related to the provision of international legal assistance]*. Kandydat nauk. Dysertatsiia. Odesa (in Ukrainian).
- Postanova KKS VS vid 27 liutoho 2024 roku u spravi № 991/1568/23 (provadzhennia № 51-3476km23) [Resolution of the Supreme Court of Justice of the Supreme Court of February 27, 2024 in case No. 991/1568/23 (proceedings No. 51-3476km23)]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. [online] Available at: <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117402570>> (in Ukrainian).
- Ukhvala vid 31.08.2018 № 263/11808/18 Zhovtnevyi raionnyi sud m. Mariupolia [Resolution dated August 31, 2018 No. 263/11808/18 of the October District Court of Mariupol] [online]. Available at: <<https://verdictum.ligazakon.net/document/76159780>> (in Ukrainian)
- Ukhvala vid 14.03.2019 Sviatoshynskoho raionnoho sudu m.Kyieva u spravi №759/4471/19 [Decision of the Sviatoshyn District Court of Kyiv in case No. 759/4471/19] *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. [online] Available at: <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80450230>> (in Ukrainian)
- Ukhvala sudu vid 06.03.2019 po spravi № 761/8619/19 Shevchenkivskiy raionnyi sud mista Kyieva [Court decision dated 06.03.2019 in case No. 761/8619/19 of the Shevchenkiv District Court of the city of Kyiv] [online] Available at:

<<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80326036>> (in Ukrainian)
Wikipedia, n.d. Pidstavy oskarzhennia povidomlennia pro pidozru [Grounds for refutation of
the report of suspicion] [online].
Available: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Підстави_оскарження_повідомлення_про_підозру> (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 11.05.2024 р.

Lukashchuk K.

GROUND FOR AVOIDING SUSPICION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article examines the issue of grounds for the cancellation of suspicion. It is emphasized that the presence of reasonable suspicion and the application of a preventive measure presupposes a correct written notification of a person suspected of committing a criminal offense, which must be carried out in accordance with the procedure established by law. Suspicion is a procedural decision that is made at the pre-trial investigation stage, based on the collected evidence. It is based on the assumption of the involvement of a specific person in the commission of a criminal offense and is formed on the basis of the still inconclusive results of the investigation. This decision is made by the prosecutor or the investigator with the prosecutor's approval.

As a conclusion, it is emphasized that the grounds for canceling a notification of suspicion may be a violation of procedural norms and requirements of the law, as well as the absence of strong evidence to substantiate the suspicion. The decision of the investigating judge on the refusal to satisfy the complaint on the notification of the change of the previously notified suspicion may be challenged in the appeal procedure, in particular, when the procedural norms are violated or significant deficiencies in the preparation or delivery of the notification are found. At the same time, it is also important to take into account the time frame of changes to the legislation regarding the preparation and delivery of reports of suspicion.

Often in judicial practice, there is a contradiction in the decision of whether a case should be investigated on the basis of evidence or only the presence and weight of this evidence. Therefore, for the effective protection of the rights and interests of the accused, it is important to have a clear understanding of procedural rules and legal principles, as well as to defend them in court on the basis of relevant evidence and well-balanced arguments.

Keywords: *criminal proceedings, suspicion, notification of suspicion, appeal of suspicion*